

1 MAART 1915.

AFLEVERING 21.

NADruk VERBODEN.

Opgericht door E. HEIMANS, J. JASPERS Jr. en JAC. P. THIJSSE.

REDACTIE

J. HEIMANS, AMSTERDAM.

JAC. P. THIJSSE, BLOEMENDAAL.

ADRES DER REDACTIE:

JAC. P. THIJSSE, BLOEMENDAAL.

UITGAVE VAN:

W. VERSLUYS TE AMSTERDAM.

ADMINISTRATIE:

2e OOSTERPARKESTRAAT 223, AMSTERDAM.

Prijs per jaar f 4.80.

KULTUUR VAN IN 'T WILD LEVENDE VOGELS

1913—1914.

(Vervolg van blz. 436).

III. EEN BROEDPERIODE.

ET is Maart. De nestkastjes krijgen elken dag reeds eenige keeren bezoek van hun aanstaande bewoners en bij mooi weer wordt zoo nu en dan al een bekje vol mos naar binnen gebracht. Dit verschijnsel zal de oorzaak zijn, dat de waarnemer, die in de vrije natuur niet in staat is, binnen in de broedholte te kijken, in den waan wordt gebracht, dat de vogel reeds aan 't nestelen is. Dan wordt daarbinnen gedraaid en gewenteld, alsof de ruimte ditmaal misschien moet worden afgekeurd! Zoo komt April! 't wordt ernst. Op een bepaalden dag begint de heusche nestbouw, in drie, vier dagen is de woning compleet gemeubeld en als we 15 April onze eerste volledige ronde doen, vinden we reeds verschillende geheimen van Zwarte- en Kuifmees diep onder het konijnpluis verborgen, en

eenige van deze bewoners zijn zelfs al met broeden begonnen. Hiermee is 't seizoen geopend. Dagelijks beginnen nieuwe broedsels en 20 April is een geweldige tijd! Koolmees, Zwartkopmeezen en Pimpels beginnen in ernst te bouwen en de groote trek bracht Roodstaartjes en Draaihalzen mee, die aanstonds ook om ruimte komen vragen. Nog eenige dagen en tegelijk met of door den ontzettenden levensdrang der lenteweelde begint de vernieling. Koolmeezen verjagen hier

Groote Bonte Specht voedt haar jongen.

en daar hun burens en de Bonte Specht treedt op 't tooneel. Omstreeks 4 Mei zal hij z'n eerste ei leggen, maar reeds nu onderzoekt hij verschillende holten in z'n gebied. Hij maakt ze leeg en begint van binnen z'n beeldhouwersarbeid. Soms keurt hij de woning alsnog af en zoekt — alweer ten koste van eenige broedsels — een ander. Opnieuw begint het „verteekenen“ van de holte naar eigen smaak. Dag aan dag houdt hij door, duizenden houtsnippers liggen op den grond om het kastje heen en verraden zijn doel, totdat... hij bemerkt, dat het kastje een bodem heeft, waar hij doorheen hakt. Alweer een nieuw! Maar nu is 't tijd, om met leggen te beginnen. Nog een paar dagen arbeid moeten aan deze holte besteed en omstreeks 4 Mei ligt het eerste groote witte ei op den naakten, ruw behouwen bodem, waarbij ook de wanden tot een bepaalde hoogte dezelfde bewerking hebben ondergaan, welke onder het broeden nog lang word voortgezet.

En wie is de dupe van deze historie?

Bijna uitsluitend de Koolmees, want Zwarte-, Kuif- en Pimpelmees zijn — of ze ook gelijk hebben! — met hun liefste bezit stilletjes in kastjes weggekropen met niet meer dan 3 cM. opening, waar onze brave vriend Specht leelijk zijn neus zou stooten. Roodstaartjes hebben minder van hen te lijden, omdat maar weinige individuen vóór Mei hun broedsels beginnen. Dit begin is heel anders dan bij onze inlandsche vogels. Hun zuidelijk temperament spreekt uit hun nestbouw. In drie dagen is 't nest gereed, veel gewikt en gewogen wordt er niet, maar bijna als regel komt het voor, dat aanvankelijk in twee, soms drie nestkastjes

tegelijk het nest wordt begonnen om tenslotte slechts in een van de drie te worden afgewerkt.

Is de Bonte Specht tot rust gekomen, dan begint de Draaihal over broeden te denken; 't zal nog wel een 14 dagen duren, maar hij is toch al reeds bezig, sommige holten te onderzoeken, en ons waarnemers zoo nu en dan een verrassing te bezorgen. Bijna elke dag brengt nu nieuws: hier de Uil, die weer in z'n zelfde kastje teruggekomen is, daar een Kauw en tenslotte de Groene!

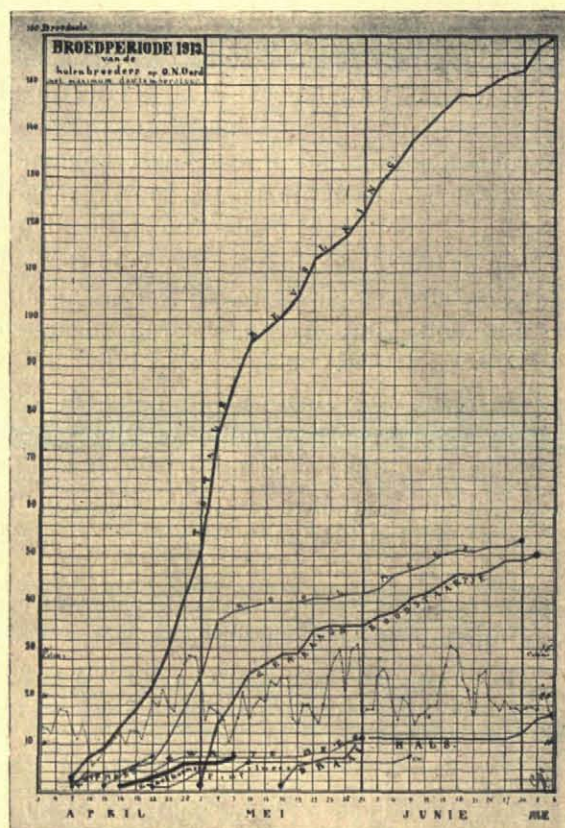
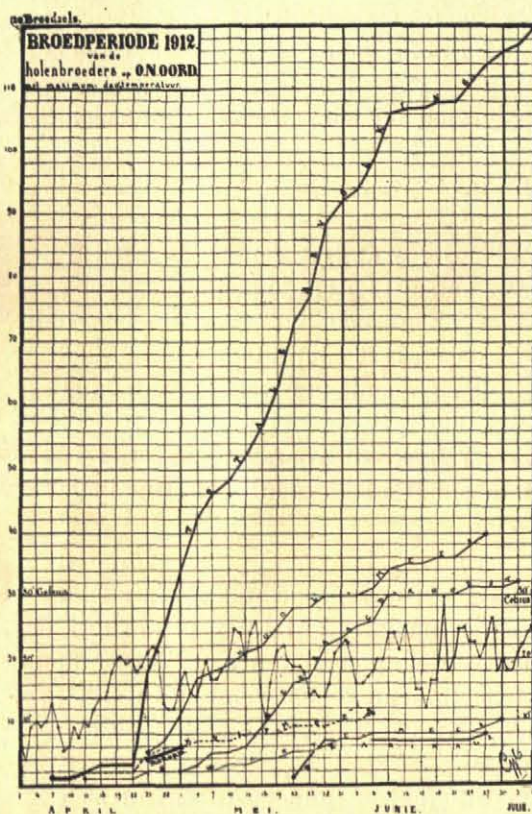
En zie eens hier! Daar ligt zoowaar weer zoo'n verstoord nestje; 't materiaal puilt uit de opening, de eieren hangen daar nog in of liggen op den grond. 't Was alweer een Koolmees! Maar ga nu mee! 't Broedsel was nog niet vol. Toen het verstoord werd, had het wijfje reeds een nieuw zich ontwikkelend eitje bij zich, dat nog voor den dag moet komen. Dat vinden we ongetwijfeld, neem maar 't eerste het beste kastje zoo na mogelijk in de buurt. Zie je wel, daar ligt het! Maar wacht even, hiermee is de historie niet afgelopen. Blijf nog maar in de buurt! Kijk nog eens even in een ander kastje, wat ligt daar? Drie eitjes verscholen in heel weinig materiaal. Juist dat komt uit! Ken je koolmeeseieren? Nu, dit zijn ze. En waarom daar zoo weinig materiaal ligt? Wel omdat zij haast heeft. Ze bouwt en legt tegelijk. Over 6 dagen is 't daarbinnen een rommel van je welste! En over 7 dagen liggen de 9 eieren allen netjes naast elkaar in een prachtig kommetje. Snap je hoe dat kan? Ik ook niet. En toch is 't zoo. Of de eitjes bij die bewerking nooit breken? 't Komt voor, maar zeer, zeer zelden, haast nooit! En diezelfde Koolmees kan aanstonds zijn door de Draaihal gehavend nest niet herstellen. Vreemd!

Vroeger meende ik, dat dergelijke verstoorde vogels voor 't gebied verloren waren, maar nu weet ik beter. Al zijn ze er voortdurend ongelukkig met hun broedsels, toch blijven ze er, jaren lang, hun heele leven! Na 't eene kastje probeeren ze een tweede, na 't tweede een derde en komen ten slotte weer in een vroeger terecht. Grappig is 't geval, als twee buurlui beiden verstoord worden en — 't is gebeurd — na eenige dagen Jan in dat van Piet en Piet in dat van Jan zit.

Inmiddels vestigen omstreeks 20 Mei de Draaihalzen hun gezin en nu is 't verloop van de broedperiode op enkele gevalletjes na verder rustig. De eerste dagen van Juni beginnen de Zwarte meezen hun tweede broedsel en daarna is de groote drift voorbij; Koolmeezen en Roodstaartjes komen er mee, maar hoe langer hoe minder en eindelijk beginnen tegen Juli nog enkele laatkomers — laat tengevolge van vroegere stoornissen. Nog eenige Draaihalzen beproeven een tweede legsel, dat ze als 't wat al te ver in den tijd wordt — zeg ongeveer 10 Juli — niet eens meer bebroeden, en daarmee is de lenteweelde verstorven. Nu is ook alle gezang in 't bosch verstomd!

Ziedaar den gang van zaken in breede trekken. Nu gedurende drie jaren hebben we door nauwkeurige contrôle, van 15 April tot 1 Juni eens per week, daarna om de 1½ à 2 weken, den begindag van elk broedsel opgeteekend en de

uitkomsten in teekening gebracht, zoowel voor de totale bevolking als voor elke vogelsoort afzonderlijk, waarbij, behalve het aantal broedsels, tevens de maximumdagtemperatuur is aangegeven. Bovendien hebben we voor het vroeger genoemde terrein „De Dorskamp” eenzelfde grafische voorstelling geconstrueerd van de 46 paartjes, die daar broedden. Bij een beschouwing van de 4 lijnen, treedt onmiddellijk hun gelijkvormigheid naar voren, waarmee dus mag worden vast-

Het verloop der broedperiode is in hoofdzaak altijd dezelfde.

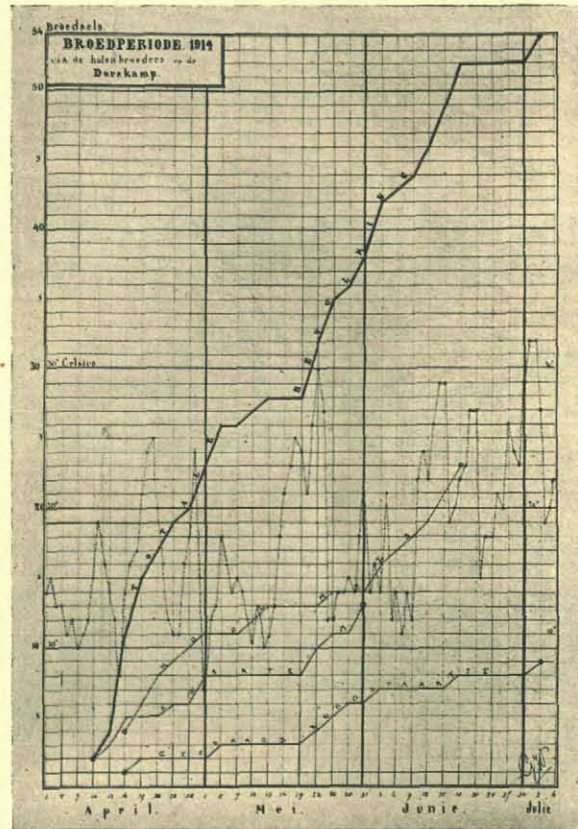
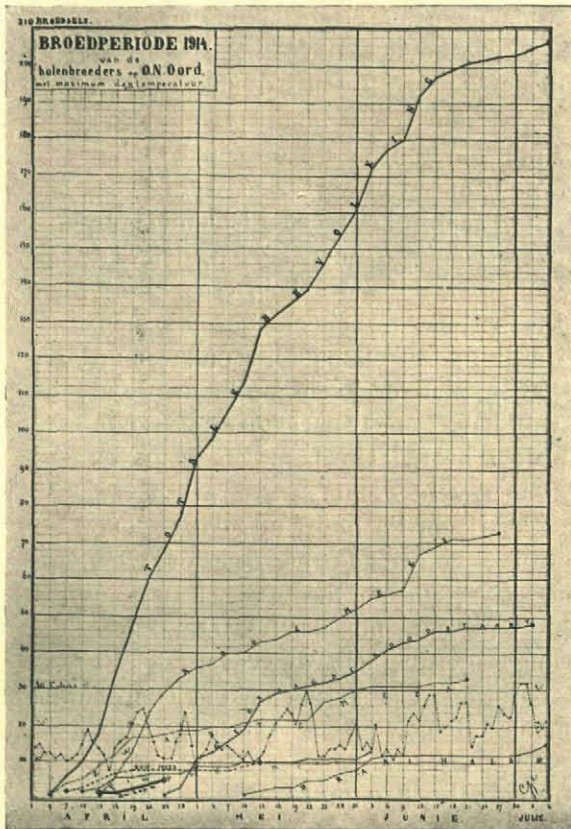
gesteld, dat we een volledig overzicht van de broedperiode van onze holarctische vogels op O.N.O. hebben verkregen.

Een bespreking van die lijnen afzonderlijk is zeer leerzaam maar zou ten eerste grootere afbeelding en ten tweede een veel grooter bestek noodzakelijk maken. Bovendien is 't wenschelijk, daarmee nog eenige jaren te wachten. Evenwel mogen een paar andere verschijnselen uit dit hoofdstukje niet onbesproken blijven.

Wat beduidt het hakken van den Bonten Specht aan den binnenwand van

zijn nestkastje (zie foto), welke liefhebberij ook de Groene Specht er op nahoudt, precies op dezelfde wijze, en die zelfs bij een enkelen Draaihals is te bespeuren? Door dezen laatste worden niet zoozeer splinters uitgehakt, maar worden een enkele maal bodem en ook soms de wand — zooals de meubelmaker dat noemt — „gezand“, fijn behakt.

Mijn eerste gedachte is geweest, dat de bedoeling eenvoudig was 't ver-

Het verloop der broedperiode is in hoofdzaak altijd dezelfde.

vormen van de holte naar eigen behoefte, en dat is voor een deel ongetwijfeld 't geval. Maar er zit meer achter, want ook daar, waar geen verruiming noodig is, b.v. tegen de wanden op, gebeurt het, en wel zoo hoog, als de ruimte ongeveer door de jongen gevuld wordt. Dat meerdere, dat er achter schuilt is een zaak van gewicht. Ieder begrijpt me als ik nestbouw een uiting van liefde noem. Bij de Spechten heeft deze den vorm aangenomen van hakken. Welnu, dan is het hakken immers als een eigenaardige vorm van nestbouw te beschouwen, en wel een van de meest primitieve. Het is duidelijk, dat de ruwgehakte wand

een dun luchtlaagje omsloten houdt, dat als slechte warmtegeleider dienst doet. Het is vooral het gadeslaan van den vogel in de 14 dagen, die aan zijn broedtijd voorafgaan, dat me tot deze opvatting heeft gebracht.

Een ander merkwaardig verschijnsel, dat onze aandacht vraagt, doet zich voor, wanneer een nest verstoord is. Men weet, is eens het eerste eitje gelegd,

Nestkastjes van den Grooten Bonten Specht.
Het bovenste is geheel behakt. Het onderste tot
den letter A.

dan volgt in 't algemeen elken dag een nieuw eitje, mooi of slecht weer doet niet ter zake, totdat het legsel vol is. Het overslaan van eenige dagen zou oorzaak kunnen zijn, dat de kiemkracht der eerste eieren verloren ging. Wanneer nu op een kwaden dag het nog niet volle broedsel wordt verstoord, dan is zich in het moederlichaam reeds een nieuw eitje aan 't ontwikkelen, dat den volgenden morgen bij z'n geboorte geen nest vindt. Dit eitje, we hebben het zoo pas gezien, wordt in een of ander nog onbewoond nestkastje of hier of daar op den grond gelegd, wat ieder vogelwaarnemer meer dan eens ontmoet heeft. Gewoonlijk gebeurt er met dit eitje verder niets. Nu wordt een ander nestkastje in de buurt uitgekozen, een nest daarin gebouwd en na drie of vier, soms na twee dagen begint het leggen opnieuw. Van ons menschelijk standpunt gezien volgt hieruit, dat de vogel zich 't verband tusschen een paring en het daarop verschijnende ei bewust is. Dit bewustzijn is hoogst waarschijnlijk zeer vaag, maar 't besproken feit wijst dunkt me, op eenige

bestaande associeering van de genoemde feiten.

IV. NOG ANDERE ERVARINGEN.

In 1913 hadden we totaal 161, in 1914 207 broedsels. De vooruitgang is 46 op de 161 dat is precies 2 op de 7, ongetwijfeld bijzonder mooi. Maar bekijken we de zaak eens van een anderen kant! De broedsels in de kastjes hebben 5—12 eieren, zeg gemiddeld 8, dat geeft — 't komt er op 10 meer of minder niet aan — $161 \times 8 =$ bijna 1300 eieren. En uit die 1300 eieren hebben we 't volgend jaar een winst van 46 broedsels, zegge 92 vogels. Brrr! Voor een zeker deel kunnen we dit verlies nagaan. In de eerste plaats gaat van de 161 broedsels

menigeeën om zeep door 't ingrijpen van andere vogels; dan blijven, in bijna alle nesten een of twee eieren liggen, die niet uitkomen, en eindelijk bestaat er nog in de nestkastjes een soms niet onbelangrijke sterfte. Veel broedsels, vooral van Zwarte- en Kuifmees blijven in hun geheel, Pimpelmeesjes verliezen er nog al eens eentje, Gekraagde Roodstaartjes weinig, maar Koolmees en Draaihals zien maar zelden hun broedsel in zijn geheel blijven, meermalen blijven er 4 à 5, soms slechts een of twee van de 10 over. De lijkjes worden door de ouders naar buiten gebracht. Ik *schat*, dat door al deze oorzaken van onze 1300 eieren slechts een 600 vogels uitvliegen. Het is stellig de moeite waard, dit verschijnsel eens in juiste getallen weer te geven, hetgeen ik op 't moment niet kan, omdat ik de contrôle zoover nog niet heb kunnen uitstrekken. En nu beslist het weer der eerste dagen en vooral der eerste nachten na het uitvliegen over 't wel en wee der jonge vogels. Het is mijn stellige overtuiging, dat er in dien tijd nog een geweldige massa vogels verloren gaat en we vragen ons af, waarom de ouden tegen den avond niet met hun heele gezin in de veilige warmte van hun nestkastje terugkeeren. Die overtuiging is me eigenlijk tot zekerheid geworden, toen we na een periode van kou en regen op den 29sten Juni, van 's morgens 3 uur tot 's avonds 8½ uur in een hut hebben gezeten, om 't bezoek aan den daaraan gelegen drinkbak na te gaan. Er kwam dien dag in 't geheel 287 keer een vogel kijken, drinken of baden. En onder al die vogels was er nagenoeg geen een jonge. Dit feit spreekt! Vooral wijl andere jaren hun aantal vrij groot is.

Dan komen ongetwijfeld nog roofdieren hun aandeel in den buit vragen en verder een eventueel strenge winter. Evenwel staan we waarschijnlijk nog voor een anderen factor van belangrijk verlies, die we voorloopig niet weten te vinden. Een bijzondere oorzaak van mislukken, die ook nog al eens voorkomt, vooral bij de Zwartkopmees, is een ziekte aan de cloaca, die na 't leggen van de eerste eieren optreedt. We vinden de patiente dood op de eerste belofte van nieuw leven.

Eens op een dag ging ik naar een broedsel van een Gekraagd Roodstaartje kijken, dat op 't punt van uitvliegen moest zijn. Door 't vlieggat schitterde een elegante Eekhoornstaart me tegen. Dat was geen nieuws, 'k had een dergelijke ontmoeting reeds meer gehad. Ik verzocht dan steeds den Eekhoorn beleefd zich te verwijderen, waarna ik in 't kastje vaak een bloederige vertrapte vogelmasa vond, zonder evenwel ooit de overtuiging te erlangen, dat de snoodaard zich inderdaad aan de jonge vogels had te goed gedaan. Ditmaal heb ik daarom de vrijheid genomen 't dier te vangen. 't Nest bleek geen vogels meer te bevatten. En om nu volledige zekerheid te hebben, omtrent hun verdwijnen, werd de Eekhoorn direct naar 't Phythopathologisch Instituut gezonden ter onderzoek. Het nest was blijkbaar pas uitgevlogen, want uit zijn maag kwamen paddestoelen, anders niet, zoodat ik nog steeds niet kan beweren, dat de Eekhoorn zich met jonge vogels voedt. Vernielen doet hij ze stellig! Eens zag ik een dom Goudhaantje nagenoeg in den muil van zoo'n duivel vliegen. Kop en romp kwamen in twee tempo's naar beneden. Hiermeê heb ik aangaande de kwestie van natuurlijke vogel-

afsterving al de mij bekende feiten bijgebracht. 'k Hoop, dat het den lezer niet al te zeer getroffen heeft. Ik althans heb dienaangaande niet de minste vrees voor mijn volkje. Het is niet onmogelijk, dat 1915 slechts een matige winst op zal leveren, maar dat komt terecht. 'k Zal zorgen, dat er meer broedplaatsen komen.

Maar wel mag 't ons aansporen tot nadenken over de vraag, hoe 't met onze niet verzorgde vogels zal gaan, waar we uit gemis aan belangstelling onwetendheid of overdreven netheid al de wilde nestelhoekjes — juist de mooie — nivelleren? Zouden die kunnen blijven bestaan? Ik twijfel er aan. En als daar dan nog verzamelaars verschijnen? Later zal ik feiten dienaangaande meedeelen. De studie van de vogels *in* de nestkastjes strekt haar beteekenis ver buiten die instrumentjes uit. Het bezit van haar resultaten geeft ons den sleutel voor de verklaring van vele verschijnselen bij de niet-holenbroeders, die ons daardoor niet alleen eerder opvallen, maar die we daarmee ook spoediger kunnen doorzien.

Een enkel voorbeeld: We hebben gevonden, dat al onze holenbroeders elk jaar naar hun eigen klein gebiedje in 't bosch terugkeeren, of hun broedsels er gelukken of niet, doet niet ter zake. En is dat nu bij andere vogels niet precies zoo? En is dan de wel eens beweerde sterke veranderlijkheid in 't aantal broedvogels in 't algemeen wel aan te nemen? Bij Nachtegalen b.v.? En zou 't wel waar zijn, dat bij deze of andere vogels de mannetjes de overtrekkende wijfjes aanroepen?? 'k Geloof er *niets* van.

Zoo meen ik b.v. te mogen beweren, naar wat ik in mijn kleine omgeving gezien heb, dat bepaalde vogelcombinaties elk jaar langs denzelfden weg trekken. 't Materiaal, dat ik daartoe bezit, is niet in enkele bladzijden te verwerken. 'k Ga zelfs nog verder: wat hier 's winters komt verblijven op altijd dezelfde plekjes zijn dezelfde individuen en evenzoo zoeken *dus* onze broedvogels in 't zuiden altijd weer dezelfde plekjes op. Steeds meer blijkt me, dat 't leven van vele vogels, die de gansche ruimte tot hun beschikking hebben, toch aan bepaalde kleine gebiedjes met vaste wegen daar tusschen gebonden is. Daar komen ze niet buiten, dan tegen hun wil.

Die terugkeer voert immers tot de conclusie, dat individueel een sterk orieënteeringsvermogen aanwezig is, dat waarschijnlijk pas geruimen tijd na 't uitvliegen zich ontwikkelt, en misschien een belangrijke rol kan spelen bij den trek.

Het terugkeeren naar dezelfde broedplaats heeft me zelfs enkele individuen leeren onderscheiden; ik ken van sommige hun eigenaardigheden, wat de wandelaar, die me wel eens vergezelt, altijd verbaasd doet staan. Kijk, hier zit een Koolmees die een geweldig spektakel maakt, als je haar bij 't nobele werk van broeden komt bekijken; daar is er een Roodstaartje, dat altijd uitvliegt, als ze iemand hoort aankomen; daar een, die wacht tot je de ladder tegen de boom plaatst; en hier een, die laat zich nooit verjagen, blijft het lot, dat haar zal treffen, rustig afwachten (mannetjes Gekraagde Roodstaartjes hebben we nog nooit broedende

aangetroffen). Daar heb je een Zwartkopmeesje, dat zich altijd dood houdt. En eindelijk, waar enkele keeren broedsel worden gevonden vòòr hun normalen tijd, daar is dit altijd van dezelfde vogels. Ziedaar dus een individueel verschijnsel, dat analoog is met 't vroeg ontluiken of bloeien van altijd dezelfde individuen van planten van één soort.

Vanzelf dringt zich de vraag op, wat er gebeurt als een vogelhuwelijk door den dood van één der echtgenooten uiteenvalt. Dit verschijnsel, dat natuurlijk zeer veel voorkomt is particulier alweer zeer moeilijk na te gaan. Maar de beschouwing van de massa op de kaartjes doet toch duidelijk genoeg zien, dat in 't algemeen 't nieuwe huwelijk op de plaats van het vorige wordt vervolgd, waarbij dus soms de woning van de bruid, elders die van den bruidegom wordt betrokken. Afgaande op enkele gevallen, die ik kon volgen, scheen het me soms toe, dat alleen 't laatste voorkwam. Waar ik soms een stelletje zoekende zag naar een nestplaats, daar had steeds 't mannetje de leiding. Van dit zoeken bemerkt men gewoonlijk weinig, wijl dit, evenals zooveel andere gewichtige dingen uit het liefdeleven der vogels, veelal in den vroegen morgen gebeurt.

Een ander massaverschijnsel ontdekten we bij de Pimpelmees. Toen we aan 't einde van 1913 hun nesten in kaart brachten bleek, dat ze met slechts enkele uitzonderingen allen broedden in gebieden, waarin Amerikaansche eiken stonden. Beter zouden we kunnen zeggen: zonder ook maar èèn enkele uitzondering heeft elk gebied van Amerikaansche eiken op O. N. O. zijn Pimpelmees. Dit gaf ons aanleiding, om eens te zien, of dat verschijnsel zich ook op de Dorskamp voordeed: De twee Pimpelmeezen dààr zaten in naaldhout, maar toch in de direkte nabijheid van Amerikaansche eiken. Dat broeden in naaldhout is een gedwongen fraaiigheid, want Pimpelmeezen behooren daar niet in. We hebben dus in 1914 eens bijzonder op de voeding van deze soort gelet. 't Resultaat van eenige uren waarnemen bij twee nestkastjes, uitgekozen op de grens van naald- en loofhout was, dat de Pimpelmeezen hun jongen uitsluitend uit 't eikenhout — zoowel gewoon als amerikaansch — voeden. Men bedenke hierbij, dat naald-, eiken-, berken- en beukenhout wel bijna de eenige soorten van O. N. O. zijn.

De gevolgtrekking van dit mag natuurlijk niet zijn, dat de Pimpelmees voor zijn jongen bepaald eikenhout noodig heeft; we weten immers, dat deze vogel op velerlei andere plaatsen broedt. Onze waarneming maakt het alleen waarschijnlijk, dat in een andere omgeving weer een andere bepaalde boom- of struikensoort door de Pimpelmees bij voorkeur zal worden bezocht.

G. WOLDA.
(Wordt vervolgd).